

Кафедра ботаніки Херсонського державного університету
Херсонське відділення Українського ботанічного товариства
Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е.Фальц-Фейна УААН
Державне підприємство «Дослідне господарство «Новокаховське» Нікітського
ботанічного саду – Національного наукового центру УААН
Херсонське відділення Всеукраїнської асоціації біологів рослин
Херсонське відділення Українського товариства фізіологів рослин

**II-Й ВІДКРИТИЙ З'ЇЗД
ФІТОБІОЛОГІВ ХЕРСОНЩИНИ**
(Херсон, 15 травня 2008 р.)

Збірник тез доповідей

Херсон - 2008

УДК 929ю581+582
ББК Е 52

Друкується за постановою Оргкомітету II-го відкритого з'їзду фітобіологів Херсонщини
(прот. № 2 від 25.04.2008 р.)

Організаційний комітет з'їзду:

Ходосовцев О.Є. –	доктор біол. наук, професор (голова оргкомітету)
Члени оргкомітету:	
Бойко М.Ф. –	доктор біол. наук, професор
Дерев'яно В.М. –	канд. біол. наук
Мельник Р.П. –	канд. біол. наук, доцент
Шаповал В.В. –	канд. біол. наук
Гавриленко Н.О. –	канд. сільгосп. наук
Мойсієнко І.І. –	канд. біол. наук, доцент
Москов В.М. –	канд. біол. наук, доцент
Павлова Н.Р. –	канд. біол. наук, доцент
Венгер С.С. –	канд. біол. наук, доцент
Богдан О.В.	асистент

Редакційна колегія збірника тез доповідей:

Бойко М.Ф. –	доктор біол. наук, професор (відповідальний редактор)
Ходосовцев О.Є. –	доктор біол. наук, професор
Дубина Д.В. –	доктор біол. наук, професор
Орлюк А.П. –	доктор біол. наук, професор
Корженевський В.В. –	доктор біол. наук, професор
Работягов В.Д. –	доктор біол. наук, професор
Загороднюк Н.В. –	асистент (відповідальний секретар)

II відкритий з'їзд фітобіологів Херсонщини (Херсон, 15 травня 2008 року). Збірник тез доповідей (Відп. ред. М.Ф. Бойко). – Херсон: Айлант, 2008. – 92 с.

В збірнику друкуються тези доповідей, прочитаних на засіданнях II відкритого з'їзду фітобіологів Херсонщини. В них розглядаються актуальні питання фіторізноманіття, охорони, раціонального використання рослинного світу, рослинництва, біології та екології рослин.

УДК 929ю581+582
ББК Е 52

© Херсонський державний університет

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «ФІТОРИЗНОМАНІТТЯ»

<i>Антофеев В.В., Голубев В.Н.</i> О влиянии выположенного рельефа на микроклимат и продуктивность крымской нагорной луговой степи	6
<i>Багрикова Н.А.</i> Предварительный продромус растительности Крымского Присивашья	7
<i>Богдан О.В.</i> Еколого-ценотична характеристика лишайникових угруповань порядку <i>Alectorietales</i> Гірського Криму	10
<i>Бойко М.Ф.</i> До вивчення мохоподібних запроєктованого Національного природного парку «Олешківські піски» (Херсонська область, Україна)	12
<i>Бойко М.Ф., Мойсієнко І.І.</i> Попередній список созофітів запроєктованого Національного природного парку «Олешківські піски»	13
<i>Бойко П.М.</i> Фітосозологічна характеристика запроєктованого ландшафтного заказника «Новокаїрська балка» (Херсонська область, Україна)	14
<i>Бойко Т.О.</i> Епіфітні лишайники природного заповідника «Єланецький степ»	15
<i>Бондаренко О. Ю., Васильєва Т. В.</i> Види – учасники демутаційних процесів пониззя межиріччя Дністер – Тилігул	16
<i>Гавриленко Л.М.</i> Лишайники дендропарку Херсонського державного аграрного університету	18
<i>Гавришенко Н.О.</i> Збереження видів української флори, занесених до охоронних списків, у дендропарку „Асканія-Нова”	19
<i>Губарь Л.М.</i> Екологічна структура урбанофлори Нетішина та Острога за стійкістю до урбанізації	20
<i>Дрогобыч П.Е.</i> “Защитной степи” Ф.Э.Фальц-фейна – 110 лет	21
<i>Дубина Д.В., Тимошенко П.А.</i> Синантропізація аренної рослинності Північного Причорномор'я	22
<i>Едигарян А.А.</i> Флора и растительность крымского побережья и ее сохранение	24
<i>Гермолаева А.Ю.</i> Состояние некоторых интродукционных популяций раритетных эфемероидов в ботаническом саду ОНУ	25
<i>Зав'ялова Т.В.</i> До вивчення епілітних лишайників Чернігівського району Запорізької області	27
<i>Загороднюк Н.В.</i> Мохоподібні „Зеленого кільця” (Керченський п-в, АР Крим)	27
<i>Карнатовская М.Ю.</i> Редкие виды нижнеднепровских арен, охраняемые на международном уровне	29
<i>Коритнянська В. Г., Товстуха Н. І.</i> Гриби порядку <i>Peronosporales</i> у ботанічному саду ОНУ ім. І. І. Мечникова	30
<i>Красова О.О.</i> До созологічної оцінки унікальних степових фітоценозів басейну Нижнього Інгульця	30
<i>Корженевский В.В., Никифоров А.Р.</i> Природоохранное законодательство и зеленые насаждения населенных пунктов с участием растений видов Красной книги Украины	32
<i>Мойсієнко І.І.</i> Рослини північноамериканського походження водних та перезволожених місцезростань плавнів нижнього Дніпра	34

Зав'ялова Т.В.
ДО ВИВЧЕННЯ ЕПІФІТНИХ ЛИШАЙНИКІВ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РАЙОНУ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Херсонський державний університет, м. Херсон

Дослідження проводилися у Чернігівському районі Запорізької області протягом екологічного вивчення біоценозу у жовтні 2007 року. Лишайники та ліхенофільні гриби збиралися на гранітних відслоненнях лівого берега річки Каїнкулак. Вона є правою пригокою р. Токмачки, протікає докембрійський фундамент і має довжину 21 км. Зібрані зразки визначалися у лабораторії флористоманії кафедри ботаніки Херсонського державного університету.

За результатами досліджень модельної ділянки на березі р. Каїнкулак було ідентифіковано 27 таксонів (18 ліхенізованих та 9 ліхенофільних грибів). Новим для степової зони України виявився лишайник *Porpidia macrocarpa*.

Верхня межа геоліторалі на модельній ділянці легко виділяється завдяки солям, які утворювалися білуватим шаром 2-5 мм завтовшки поверх гранітних брил. На перший погляд ця зона була без ознак колонізації будь-якими лишайниками. Однак, при детальному дослідженні було виявлено, що поверхня сольової кірки була вкрита мікроскопічною розривано-чорнувато-оливковою сланню *Collembosidium angermannicum*. Це його друге місце виявлення в Україні і перше на природних субстратах в Україні.

Домінуючими видами, які створювали зеленувато-сірий аспект угруповань у екологічних місцезростаннях, були *Lecanora muralis*, *L. laetokaensis*, *L. rupicola*, *Aspicilia sparsa*, *Anthroparmelia conspersa*. Вільні від лишайників ділянки займав мікроскопічний гриб *Lichinothelia convexa*, плодове тіла якого утворювали чорні розсіяні дрібні крапки на поверхні гранітів. Усього два ліхенофільних гриби (*Lichenostigma cosmopolitanus* на *Anthroparmelia conspersa* та *Vouauxiomices* sp.) були знайдені у цій зоні.

Невеличкі смуга між терестриальною та верхньою межею власне геоліторальної зони, в солях, які нашарувалися на граніт, колонізувалася піонерними кальцефільними лишайниками, серед яких *Candelariella aurella*, *Caloplaca decipiens*, *Lecanora dispersa*, *Anthoria elegans*. Останній вид був вражений трьома видами незавершених ліхенофільних грибів, які вдалося визначити тільки до роду. Можливо, що в екстремальних умовах цих ділянок лишайники є послабленими і частіше ушкоджуються ліхенофільними грибами.

Таким чином, представлені результати є першим кроком до пізнання ліхенобіоти епіфітних лишайників по берегах степових річок.

Загороднюк Н.В.
МОХОПОДІБНІ „ЗЕЛЕНОГО КІЛЬЦЯ”
(КЕРЧЕНСЬКИЙ П-В, АР КРИМ)
Херсонський державний університет, м. Херсон

В процесі вивчення структурних особливостей бріофлори Рівнинного Криму нами був досліджений ряд штучно створених деревних ценозів. Одним з них є так зване «Зелене Кільце» – лісопаркове насадження площею близько 170 га, розташоване поряд з смт. Леніно (с. Ст. Колодязів, Ленінський р-н, Керченський п-в, АР Крим). Початок створення цього внутрішньопарку припадає на 60-ті роки минулого століття. Тут висаджені *Pinus pallasiana*, *Pinus carpinifolia*, *Acer campestre*, *Ailanthus altissima*, *Gleditsia triacanthos*, трапляються також чисті насадження *Quercus robur*. В підліску зростають *Cotinus coggygria*, *Eleagnus angustifolia*, *Rosa canina*. Як домішки до основного деревостану, в лісопарку зростають *Hydrangea regia*, *Morus alba*, *M. nigra*, *Cerasus vulgaris*, *Prunus divaricata*, *Malus domestica*, *Vernonia vulgaris*. Лісовий масив «Зелене Кільце» – об'єкт природно-заповідного фонду АР Крим. В 1969 році насадження було оголошено пам'яткою природи, а з 1980 року це – місцевий заказник місцевого значення (Заповідні ландшафти..., 2004).

В складі бріофлори лісопаркового насадження нами було ідентифіковано 18 видів та 3 різновиди мохоподібних, що належать до 16 родів, 10 родин, 6 порядків, 2 відділів

безсудинних спорових рослин. Відділ *Hepatophyta* представлений епіфітним юнгерманієвим печіночником *Frullania dilatata* (L.) Dum., 18 видів – листостеблові мохи відділу *Bryophyta*. На рівні родин найбільшим видовим різноманіттям характеризується *Pottiaceae* (6 видів, 33,3%), провідна по бріофлорі Рівнинного Криму в цілому (Загороднюк, 2006; Загороднюк, Бойко, 2006). По 3 види (і по 15,8% відповідно) припадає на долю *Brachytheciaceae* та *Orthotrichaceae*; 7 родин (70,0%) – моновидові. На рівні родів панівне положення займає рід *Orthotrichum* (3 види, 15,8%), решта (15 родів, 93,6% від їх загальної кількості) – моновидові.

В систематичній структурі бріофлори „Зеленого кільця”, попри невелику кількість видів, простежується типове для флори мохоподібних Рівнинного Криму переважання родин *Pottiaceae*, *Brachytheciaceae* та *Orthotrichaceae*, причому остання родина піднялась на 3-тє місце, хоча в бріофлорі в цілому вона обіймає 4-тє, поступаючись родині *Bryaceae* (Загороднюк, Бойко, 2006). На наш погляд, причиною є те, що флора мохоподібних дослідженого штучного деревного ценозу спонтанно сформувалась з видів, притаманних насамперед місцевим природним ценозам, якими в даному випадку є степи, флорокомплекси відслонень вапняків і піщаників, а також чагарникові зарості. І тут важливим моментом є дослідження субстратної приуроченості цих 18 видів мохів. В межах дослідженого фітоценозу вони розподілились по чотирьох специфічних субстратах:

1. Оголений лісовий ґрунт. На цьому субстраті зростають загалом 9 видів мохоподібних. Домінантами покриву є *Homalothecium lutescens* (Hedw.) Robins. (на окремих ділянках його проективне покриття сягає 70,0%) та *Oxyrrhynchium hians* (Hedw.) Loeske (проективне покриття цього виду не перевищувало 5,0%, але він траплявся на кожній з досліджених ділянок). Визначені види характеризуються широкою екологічною амплітудою, однак віддають перевагу ділянкам з помірним зволоженням і здатні переносити затінення. Трапляються в Рівнинному Криму як компоненти бріофлори вапнякових відслонень, чагарникових заростей, трав'янистих пологих схилів. Також безпосередньо на ґрунті зростають *Phascum cuspidatum* var. *piliferum* (Hedw.) Loeske et Tayl., *Tortula lanceola* R.H. Zander, *Pterygoneurum subsessile* (Brid.) Jur., *Weissia longifolia* Mitt. (їх проективне покриття коливається в межах 1-3%) – класичні степові ефемери, що оселилися на ділянках утримання вологи. 3 види, виявлені тут – *Barbula unguiculata* Hedw., *Bryum capillare* Hedw., *Leskea polycarpa* Hedw. – трапляються в Рівнинному Криму на різних субстратах як природного, так і антропогенного походження майже в усіх ценозах.

2. Кора стовбурів і гілок листяних дерев (*Fraxinus excelsior*, *Malus domestica*, *Gymnocladus dioica*). Для мохоподібних це досить екстремальний субстрат, попри це, на корі живих дерев виявлено 11 видів мохів. Серед них виявилися класичні епіфіти (*Leucodon sciuroides* (Hedw.) Schwaegr.), види широкої екології (*Barbula unguiculata*) та епігеїні мохи, що потрапили на кору випадково, як-то *Syntrichia ruralis* (Hedw.) F. Weber & D. Moh. та *S. ruralis* var. *ruraliformis* (*Tortula ruraliformis* (Besch.) Grount). Домінантами мохового покриву тут виявилися *Orthotrichum diaphanum* Brid., *O. pumilum* Sw., *O. speciosum* Nees, а також (в різних комбінаціях) *Hypnum cupressiforme* Hedw., *H. cupressiforme* var. *lacunosum*, *Brachytheciastrum velutinum* (Hedw.) Ignatov & Huttunen, *Campylophyllum sommerfeltii* (Myrin) Hedenäs.

3. Гниюча кора листяних дерев (*Gymnocladus dioica*), що відслонюється. В межах „Зеленого кільця” до цього субстрату виявилися приуроченими *Orthotrichum diaphanum*, *O. pumilum*, *O. speciosum*. Їх подушечки були дуже потужними, а проективне покриття на описаних пробних ділянках епіфітного субстрату подекуди сягало 25,0%.

4. Основа стовбура листяних дерев (*Fraxinus excelsior*, *Malus domestica*, *Gymnocladus dioica*). Досить привабливий для мохів субстрат. Тут має місце накопичення поживних речовин завдяки часточкам ґрунту, що потрапляють в тріщини кори, утримання вологи (порівняно зі стовбуром того ж дерева), окрім того, цей субстрат відносно стабільний (порівняно з ґрунтом). В межах насадження „Зелене кільце” на основах стовбурів листяних дерев зростало 7 видів. В складі мохового покриву переважали *Orthotrichum diaphanum*, *Frullania dilatata*, *Campylophyllum sommerfeltii*, *Leucodon sciuroides*. Також означений субстрат є місцем зростання *Bryum capillare*, *Orthotrichum pumilum*, *Brachytheciastrum velutinum*.

Разом в цілому 9 видів, що складає 50,0% цієї локальної бріофлори, були зібрані нами на цій території. Це представники родів *Barbula*, *Bryum*, *Oxyrrhynchium*, *Homalothecium*, *Orthotrichum*, *Tortula*, *Pterygoneurum*, *Syntrichia*, *Weissia*, що зростають на території Рівнинного Керченського півострова в складі природних ценозів, так і на ділянках, що зазнали антропогенного впливу (Загороднюк, Бойко, 2006). 10 видів (55,5%) зростають на живій і гниючій корі листяних дерев, яких вже були знайдені в складі штучних деревних ценозів Керченського півострова, переважно міжських парків (Загороднюк, Бойко, 2006). І якщо такі види, як *Brachytheciastrum subulatum*, *Orthotrichum diaphanum*, *Leskea polycarpa* зустрічалися нами в складі природних ценозів, то *Orthotrichum speciosum*, *Frullania dilatata*, *Leucodon sciuroides* виявлені нами на території дослідження лише в штучних деревних ценозах. Вони не є рідкісними, це типові мохоподібні, значимі для листяних лісів Керченсько-Таманського регіону і гірської частини Криму, і неодноразово наводилися раніше для Гірського Криму та Південного берегу Кериму (Піртіка, 2005). Останній факт вказує на те, що завдяки створенню штучних парків на цій території присутня не лише флора судинних рослин даної території, але і її бріофлора. Підтвердженням є те, що 9 видів мохоподібних лісопаркового насадження Керченського півострова є типовими для бріофлори Рівнинного Криму.

**Карнатовская М.Ю.
РЕДКИЕ ВИДЫ НИЖНЕДНЕПРОВСКИХ АРЕН. ОХРАНЯЕМЫЕ НА
МЕЖДУНАРОДНОМ УРОВНЕ**

Государственное предприятие опытное хозяйство «Новокаховское» Никитского ботанического сада - Национального научного центра УААН, г. Новая Каховка

Важнейшие речные отложения, обогащенные илстыми фракциями, Нижнеднепровские пески были достаточно плодородны. Это благоприятствовало естественному появлению здесь такой разнообразной древесной, кустарниковой и травянистой растительности и появлению различных представителей животного мира. Как свидетельствуют археологические раскопки, в относительно недалеком прошлом на обширных песчаных просторах Нижнеднепровья произрастали высокопроизводительные сосново-дубовые леса с участием лещины и других пород. Впоследствии эти леса были вырублены вырубками или истреблены огнем бесчисленных пожаров, а их площади превращены в пустыни.

Псаммофитные местообитания отличаются высокой специфичностью экологических условий и в силу особенностей рельефа и почвы, они мало пригодны для хозяйственного пользования и нередко вообще труднодоступны. Это способствовало их превращению в естественные резерваты для целого ряда редких и исчезающих видов.

В настоящее время Нижнеднепровские пески сильно трансформированы - около 70% площади занято искусственными насаждениями сосны, что не могло не сказаться на состоянии флоры и растительности. В результате проведенной лесомелиорации естественная флора и растительность осталась довольно мало.

На территории Нижнеднепровских песков произрастает 31 редкий вид, имеющий особый статус. Из них 14 видов охраняются на международном уровне.

В Мировой Красный список Международного союза охраны природы и природных ресурсов (1998 г.) занесено 4 вида: *Agropyron dasyanthum*, *Allium regelianum*, *Goniolimon pumilifolium*, *Thymus borysthenticus*. В Конвенцию о международной торговле видами дикой фауны и флоры, которые находятся под угрозой исчезновения (1973 г.) 5 видов: *Orchis simonsiana*, *O. fragrans*, *O. morio*, *O. palustris*, *O. picta*. В Конвенцию о сохранении дикой фауны и флоры и природной среды в Европе (1979 г.) 1 вид - *Salvinia natans*. В Европейский Красный список (1991 г.) 4 вида: *Rumex ucrainicus*, *Senecio borysthenticus*, *Tragopogon borysthenticus*, *Urtica kioviensis*.

Все это говорит об уникальности и ценности данной территории и требует контроля на международном уровне за использованием Нижнеднепровских песков, с целью сохранения